

Molukse identiteit in Nederland

Een onderzoek naar de dynamiek tussen omgevingsfactoren en
Molukse identiteitsbeleving

Kim de Groot

Masterthesis ASW

Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief

Universiteit Utrecht

Augustus 2011

Begeleider Dr. Gerrit-Bartus Dielissen

Tweede beoordelaar Dr. Marcel Coenders

Voorwoord

Toen ik een half jaar geleden met dit onderzoek begon had ik geen idee wat me te wachten stond. De keuze om mijn afstudeeronderzoek te doen binnen de Molukse gemeenschap was een heel bewuste keuze. Graag wilde ik deze naar mijn idee onderbelichte en bijzondere groep in Nederland aan het woord laten. Ik wist dat ik gesprekken zou gaan hebben met Molukkers in Nederland en ik kon van te voren voorstellen dat deze gesprekken een indruk op mij zouden maken. Wat ik niet verwachtte is dat de gesprekken niet alleen hen aan het denken zou zetten, maar ook mij zoveel zouden brengen. Ik werd me ineens erg bewust van mijn eigen identiteit. Wie ben ik nu eigenlijk? Ik werd in eerste plaats niet gezien als studente of als vrouw, maar als Nederlandse. De situatie waarin je je bevindt en met wie je praat, bepaald in belangrijke mate hoe je wordt gezien en op welk deel van jezelf je wordt aangesproken. Mooi hoe je je door slechts tientallen gesprekken zoveel meer bewust wordt van jezelf, je land van herkomst en je eigen geschiedenis. Niet in de laatste plaats maakte dit bewustwordingsproces het doen van dit Masteronderzoek leerzaam en waardevol. Daarnaast natuurlijk alle bijzondere verhalen die ik heb mogen horen en niet te vergeten de grote en lieve gastvrijheid waarmee ik telkens werd ontvangen.

Graag wil ik om te beginnen dan ook mijn respondenten bedanken voor de openheid waarmee ze mij te woord stonden. Speciale dank gaat uit naar mijn begeleider Dr. Gerrit-Bartus Dielissen en tweede beoordelaar Dr. Marcel Coenders voor de kritische blik en de grote kennis waarmee zij mijn stuk hebben bekeken. Organisaties ECHO en BUAT, Museum Maluku en website BukaMulu wil ik bedanken voor hun grote inzet en betrokkenheid bij mijn onderzoek. Heel blij was ik ook met mijn studiegenootjes, omdat onze terrasavonturen voor de nodige afleiding zorgden. Natuurlijk dank aan mijn vrienden en vriendinnen, in het bijzonder Marleen, omdat ik mede door haar enthousiasme geïnteresseerd ben geraakt en gebleven in het onderwerp. Mijn ouders en zusje mogen hier vanzelfsprekend niet ontbreken, voor alle steun en hulp en voor het feit dat ze hoe dan ook trots op mij zijn. Laatst, maar zeker niet het onbelangrijkst, wil ik mijn vriend Koen bedanken, omdat hij er altijd voor me is en zelfs in de meest stressvolle tijden een glimlach op mijn gezicht weet te toveren.

Kim de Groot

Samenvatting

In dit kwalitatieve en beschrijvende onderzoek is onderzocht wat het betekent om Molukker te zijn in Nederland en hoe de etnische grens van de Molukse groep in Nederland wordt bepaald en in stand gehouden. Er is gekeken naar de dynamiek tussen omgevingsfactoren en Molukse identiteitsbeleving. Er zijn verschillende theoretische perspectieven op etnische identiteit, waarbij de voornaamste het primordialisme en situationalisme zijn. ‘Primordialisten’ gaan er vanuit dat etnische identiteit een essentie is en een vaste kern heeft. Het gaat om de culturele inhoud van de groep. Volgens ‘situationalisten’ is identiteit niet permanent, maar dynamisch, aan verandering onderhevig en sterk afhankelijk van de context waarin de groep zich bevindt. Met behulp van interviews met zestien respondenten is de invloed van zes omgevingsfactoren, RMS, opvoeding, migratiegeschiedenis, residentiele concentratie, individualistische Nederlandse cultuur en afwijzing en discriminatie, op de Molukse identiteitsbeleving geanalyseerd. Er is hierbij gestreefd naar inhoudelijke representativiteit. Uit het onderzoek blijkt dat de Molukse identiteitsbeleving een essentiële kern heeft, maar ook sterk wordt beïnvloed door omstandigheden en factoren met een situationeel karakter. Het essentiële karakter van de Molukse identiteitsbeleving heeft betrekking op afkomst, taal, geloof en cultuur en heeft voornamelijk een gevoelsmatige en emotionele betekenis. De omgevingsfactoren die meegenomen zijn in het onderzoek zijn allen van invloed op de identiteitsbeleving en zorgen voor verschillen tussen Molukkers, zowel individueel als op subgroep niveau, maar ook voor verschillen in beleving van de Molukse identiteit per situatie en tijd.

1. Introductie

“Over honderd jaar lopen hier allemaal blondjes met Molukse achternamen. Die kopen dan een ticket naar de Molukken en voelen: hier ben ik thuis, hier kom hier vandaan.” (respondent, man, 32 jaar, 2011)

1.1 Historie

Dit jaar is de Molukse gemeenschap zestig jaar in Nederland. In 1951 komen de eerste Molukkers, ongeveer 12.500 personen, per schip naar Nederland. Begin jaren '60, nadat Nieuw-Guinea door Nederland aan Indonesië is overgedragen, volgt een tweede en kleinere groep Molukse migranten van ongeveer 2500 mensen (Veenman, 2001). De overkomst van de eerste en grootste groep Molukkers is het resultaat van het koloniale regime in Nederlands-Indië. Molukkers spelen in de kolonie een vooraanstaande rol. Ze identificeren zich sterk met de Nederlandse bevolkingsgroep en krijgen bijzondere posities toegewezen (Steijlen, 1996). De meeste van hen staan in de zogenaamde politionele acties aan Nederlandse zijde en vechten in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) tegen Indonesië. Echter, als in 1949 de soevereiniteit door Nederland over wordt gedragen aan de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië, dienen militairen van het KNIL of opgenomen te worden in de strijdmacht van Indonesië of gedemobiliseerd te worden. De Molukkers willen niet bij de eenheidsstaat van Indonesië horen en proclameren op 25 april 1951 de Republiek Maluku Selatan (RMS), oftewel de Republiek der Zuid-Molukken. Omdat de Molukse militairen niet opgenomen willen worden in de Indonesische strijdmacht dienen zij gedemobiliseerd te worden. Ambon en omgeving zijn inmiddels bezet door de Indonesische strijdmacht en het is tevens te gevaarlijk de militairen op Java te demobiliseren. De enige mogelijkheid voor Nederland is hen tijdelijk de status van Koninklijke Landmacht-militairen te verlenen, het KNIL is immers al opgeheven, en hen naar Nederland over te brengen. Zo gebeurt het dat in 1951 een groep ex-KNIL-militairen met hun gezinnen naar Nederland vertrekt (Veenman & Jansma, 1981). Naast hen komen ook 'Marine-Molukkers', ongeveer 300 personen, en verstekelingen naar Nederland, maar zij vertrekken uit vrije wil. In Nederland worden de KNIL-militairen, in tegenstelling tot de 'Marine-Molukkers', meteen uit de militaire dienst ontslagen en ondergebracht in kampen.

Zowel de Nederlandse overheid als de Molukkers zelf gaan er van uit dat hun verblijf hier tijdelijk is (Smeets & Steijlen, 2006).

Inmiddels is het zestig jaar later en woont de Molukse gemeenschap nog steeds in Nederland. Wanneer wordt gesproken over dé Molukse groep of gemeenschap in Nederland, wordt deze groep veelal als één gezien. Toch is de Molukse gemeenschap in Nederland divers in samenstelling. Elementen die bepalend zijn in de identiteitsvorming van een etnische groep, zoals idealen, geloof, taal, afkomst en geschiedenis, worden door Molukkers in Nederland bovendien verschillend beleefd. Molukkers in Nederland zijn overwegend Christen, een kleine groep is Moslim, voelen zich verbonden met Melanesië of Indonesië, geloven in de RMS of juist niet, zijn afkomstig van verschillende eilanden en hebben zeker niet allemaal hetzelfde migratieproces meegemaakt (Rinsampessy, 1992). Een gemeenschappelijke deler in de identiteit van de Molukse groep in Nederland is niet makkelijk te vinden. In dit onderzoek zal dan ook onderzocht worden of er overeenkomsten en verschillen zijn te achterhalen in de manier waarop de Molukse identiteit wordt beleefd door Molukkers met een uiteenlopende migratiegeschiedenis en door Molukkers die verschillende generaties in Nederland vertegenwoordigen.

1.2 Theoretisch kader: Etnische identiteitsbeleving en identiteitsvorming

Om identiteitsvorming en -beleving bij de Molukse groep in Nederland beter te begrijpen, zal een beschrijving worden gegeven van bestaande theorieën omtrent etnische identiteit en identiteitsbeleving en van de begrippen zelf.

1.2.1 Identiteitsvorming en beleving: de begrippen

Over etniciteit, identiteit, etnische identiteit en identiteitsbeleving wordt veel gesproken en geschreven. De begrippen zijn uitgegroeid tot belangrijke sociaalwetenschappelijke begrippen en identiteit is een politiek, sociaal, cultureel en psychologisch vraagstuk geworden. In de literatuur omtrent het identiteitsvraagstuk van groepen worden de aangehaalde begrippen evenwel op verschillende manieren gebruikt en geïnterpreteerd. Het is belangrijk om een definitie te geven van wat er onder etnische identiteitsbeleving en -vorming in dit onderzoek wordt verstaan, om zo misverstanden te voorkomen (Verkuyten, 1999). In dit onderzoek ligt het accent op identiteitsbeleving. Volgens Verkuyten is er een duidelijk en consequent onderscheid nodig tussen identiteit en identiteitsbeleving. Bij het laatste staan de persoonlijke

verwerking en interpretatie voorop, waarbij behalve sociale invloeden ook persoonlijke gegevens van belang zijn. De beleving van een identiteit kan niet direct worden afgeleid uit een categorische indeling en kan ook binnen een groep per persoon verschillen (Verkuyten, 1999). Identiteitsbeleving gaat dus over hoe mensen hun identiteit beleven en niet over hoe zij categorisch zijn ingedeeld. Het gaat hierbij om de inhoudelijke en emotionele betekenis die door mensen aan de (ervaren) identiteit wordt gegeven. Wanneer in dit onderzoek over identiteitsvorming wordt gesproken gaat het over hoe de ervaren identiteit is gevormd, geconstrueerd en ontstaan en hoe deze verandert door de tijd en door wisselende situaties.

1.2.2 Wat wordt verstaan onder etnische identiteit?

Niet alleen over de begripsomschrijving, maar ook over hoe etnische identiteit moet worden begrepen wordt in wetenschappelijke kringen gedebatteerd. Twee benaderingen staan diametraal tegenover elkaar. ‘Primordialisten’ gaan er vanuit dat etnische identiteit een vast gegeven is. Etnische identiteit is permanent en essentieel. Culturele kenmerken refereren naar het land en de groep van herkomst en in het geval van migranten naar hun eigen ‘community’ en netwerk. Deze essentiële culturele kenmerken zijn sterke middelen waarmee de groep bij elkaar wordt gehouden en een ‘wij-gevoel’ wordt gecreëerd. Etnische identiteit gaat niet alleen om de grenzen van de groep, zoals hun tegenhangers de ‘situationalisten’ beweren, maar primair om de culturele inhoud (Roossens, 1994).

Volgens ‘situationalisten’ is identiteit niet permanent, maar dynamisch. Etnische identiteit is aan verandering onderhevig en afhankelijk van de context (Verkuyten, 1999). Volgens Barth (1969) moeten etnische groepen worden gezien als vormen van sociale organisatie, welke het resultaat zijn van interactie met de omgeving. Etnische identiteit wordt niet bepaald door objectieve culturele verschillen tussen groepen, maar door de situatie en de omgeving en wordt gevormd door interactie met leden van de eigen groep en met anderen. Het gaat volgens Barth om de grenzen die de groep omringen en niet om de culturele inhoud. Etnische groepen hebben vaak een complexe organisatie van gedrags- en sociale relaties en het is fout om het culturele aspect van de groep als haar voornaamste karaktereigenschap te zien (Barth, 1969). Identificering is een continu proces zonder een vaste uitkomst. De inhoud en betekenis ervan kan per situatie verschuiven (Van Gaalen, 1998). Ook Nagel (1994) stelt dat etniciteit meer situationalistisch moet worden begrepen. Volgens Nagel kan etniciteit het beste gezien worden als een dynamische, constant veranderende factor van zowel individuele

identiteit als groepsorganisatie. Etniciteit wordt geconstrueerd door etnische groepen die hun zelfdefinitie vormen en hervormen, maar wordt ook beïnvloed door sociale, economische en politieke processen. Etnische groepsgrenzen zijn pure reflecties van sociale constructie (Nagel, 1994).

Verkuyten (1999) stelt dat het situationisme een vruchtbare tegenhanger is van de primordialistische benadering, maar dat Barth daardoor te weinig aandacht heeft voor de emotionele betekenis en subjectieve beleving van identiteiten. Identiteiten zouden altijd tijdelijk en dynamisch zijn, maar het permanente en gevoelsmatige karakter van identiteit wordt daarbij genegeerd (Verkuyten, 1999). Smith (1992) meent dat er een middenweg is tussen primordialisme en situationisme. Volgens Smith is de situationele benadering meer van toepassing op Westerse en individualistische culturen, maar zouden identiteiten bij groepsgerichte culturen meer stabiel en permanent zijn. De inhoud van de identiteit is een constructie, grotendeels het resultaat van een gedeelde geschiedenis. Een etnische groep wordt herkend door verschillende culturele verschillen, zoals religie, taal en instituties. Deze verschillen zijn het product van een gezamenlijke geschiedenis. (Smith, 1991). Verkuyten (1999) constateert dat er nog teveel sprake is van óf-óf-denken, terwijl de primordialistische en situationistische benadering elkaar niet hoeven uitsluiten, maar juist kunnen aanvullen. Door een tegenstelling te creëren wordt selectief omgegaan met wat wel of niet relevant is en wordt sneller gegeneraliseerd. Situationele factoren spelen een centrale rol in de beleving van etnische identiteit en identiteiten kunnen op elk moment anders gedefinieerd worden, maar er is ook altijd sprake van een permanente identiteit met inhoudelijke betekenis (Verkuyten, 1999).

1.3 Molukse identiteit in Nederland: essentiële kern en situationele factoren

Dit onderzoek beoogt de dynamiek tussen situationele factoren en meer objectieve, identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland te beschrijven en te begrijpen.

1.3.1 Objectieve, essentiële factoren

Hoewel de Molukse groep in Nederland tegenwoordig meer gericht is op de Nederlandse samenleving, oriënteert zij zich ook nog altijd op Molukse waarden en normen. Uit onderzoeken van onder andere Veenman (2001), Rinsampessy (1992;2008) en Steijlen (1996) blijkt dat de identiteit van de Molukse groep aan verandering onderhevig is, maar dat zij

niet verdwijnt. De identiteit van Molukkers in Nederland wordt gevormd door cultureel-politieke en sociaaleconomische aspecten. Belangrijke objectieve, essentiële kenmerken zijn volgens Rinsampessy (1992) onder andere de Maleise taal, het geloof (voornamelijk het Christendom, maar ook de Islam) en verwantschapsrelaties en familie, als onderdeel van de Adat.

De Adat

De Adat is het geheel van traditionele gebruiken en gewoonten, volgens welke een Molukker hoort te leven. Enerzijds verwijst de Adat naar de oorspronkelijke religie en de houdingen, rituelen en opvattingen die verband houden met de geesten van de voorouders en bovennatuurlijke krachten. Anderzijds naar gebruiken en gewoonten die van generatie op generatie worden overgedragen. De Molukse groep differentieert zich voornamelijk van anderen door haar normen rondom het huwelijk, gezin en de uitgebreide familie. Familiebanden en solidariteit staan centraal in de Molukse gemeenschap. Naast het gezin en de familie zijn ook de zogenaamde pela-schappen van belang, welke een fundament zijn van de Adat. Pela-schappen zijn bondgenootschappen tussen de bevolking van twee of meer inheemse dorpen. Ook respect voor ouderen en onderling hulpbetoon zijn belangrijke bouwstenen van de Adat (Rinsampessy, 1992). Salamony (in Rinsampessy, 2008) stelt dat de Adat beantwoordt aan de innerlijke gevoelens van het behoren tot een volk, een negerij (dorp) en een gezin.

Geloof

Naast de Adat speelt het geloof een belangrijke rol in de Molukse gemeenschap in Nederland. Dit gaat voornamelijk om het Christelijk geloof. Geloof wordt samen beleefd, het is een groepsgebeurtenis. Veel Molukkers gaan naar de Molukse kerk, maar ook naar de Nederlandse kerk. Naast het geloof in God speelt het geloof in voorouders een belangrijke rol voor de Molukse groep in Nederland (Calseijde, van de & de Leur, 1997).

Taal

Volgens Van de Calseijde en de Leur (1997) is het Maleis iets onvoorwaardelijks Moluks. Respondenten die geen Maleis spreken vinden dit jammer, omdat de taal als essentieel wordt gezien voor de etniciteit. De taal hoort bij het Moluks zijn en bij de Molukse cultuur. Via taal wordt de Molukse cultuur doorgegeven en laat je zien dat je trots bent op je Moluks zijn. Als je de taal niet spreekt ben je geen echte Molukker (Calseijde, van de & de Leur, 1997)

Sinds de komst van de Molukkers in Nederland zijn de Adat, het geloof en het Maleis belangrijke markeerpunten die de culturele inhoud van de Molukse identiteit bepalen. In welke mate deze pijlers de Molukse identiteit markeren is echter veranderd door de tijd heen. Er wordt inmiddels minder Maleis gesproken, regels omtrent familie en verwantschap worden minder streng nageleefd, leiders en organisaties veranderen en er is sprake van secularisatie (Bartels, 1995; Calseijde, van de & de Leur, 1997; Rinsampessy, 2008; Veenman, 2001; Veenman & Smeets, 1994). Deze verandering wordt beïnvloed door omgevingsfactoren.

1.3.2 Situationele factoren

Er zijn een aantal situationele factoren die van invloed kunnen zijn op de identiteitsbeleving van de Molukse groep in Nederland.

De RMS (Republik Maluku Selatan)

De RMS is het ideaal van een vrije Republiek der Zuid-Molukken, geproclameerd op 25 april 1951. De RMS is ontstaan als Moluks nationalisme in reactie op een Indonesisch nationalistische beweging. De Moluks nationalistische beweging zoals die in Nederland vorm krijgt combineert natievorming en een claim op zelfbeschikking. Met het wegvallen van de beweging op de Molukken ontstaat er een RMS-regering in ballingschap in Nederland, die vooral de terugkeer van Molukkers in Nederland naar de Molukken tot doel heeft. In de jaren zeventig vindt radicalisering van Molukse jongeren plaats met als gevolg een reeks gewelddadige acties. Eind jaren zeventig en begin jaren tachtig richt de RMS haar focus minder op terugkeer naar de Molukken en wordt zij meer een beweging om de bewoners van de Molukken te ondersteunen. Inmiddels ligt de aandacht van de RMS voornamelijk op ‘solidariteit met Molukkers op de Molukken’ en symboliseert het de geschiedenis van Molukkers in Nederland. De RMS heeft geleidelijk aan een veel bredere en vooral symbolische betekenis gekregen (Steijlen, 1996). De symbolische betekenis die de RMS heeft gekregen in de Molukse identiteitsbeleving, is niet uniek. Volgens Gans (1994) komt symbolische etniciteit veel voor. Deze symbolische etniciteit is een emotionele gebeurtenis, maar kan ook worden gezien als een laatste fase van etniciteit. Symbolische etniciteit kan generaties lang blijven bestaan. Symbolische etniciteit omvat een breed gedeelte van de etnische identiteit (Gans, 1994).

Opvoeding

Van de Calseijde en de Leur (1997) concluderen dat de basis van het je Moluks voelen in de opvoeding ligt. Als je niet Moluks wordt opgevoed dan kun je daar niks aan doen, maar mis je veel van de cultuur en de taal. Het traditionele gezin en opvoeding zijn echter aan verandering onderhevig en er komen steeds meer gemengde huwelijken (Rinsampessy, 1992; Veenman, 2001). Volgens Breger en Hill (1998) is vermenging tussen etnische groepen een kwestie van tijd: hoe langer een groep migranten ergens gevestigd is, hoe meer van hen gemengd zullen trouwen. Rinsampessy (2008) schat dat van alle huwelijken in de jongste generaties van de Molukse gemeenschap 40 tot 50% een gemengde huwelijk is. Deze bi-culturele situatie brengt verschuivingen in het normen- en waardenpatroon van het traditionele gezinstype met zich mee. Met de toename van het aantal gemengde huwelijken en gemengde relaties onder Molukkers staan een aantal tot dan toe als vanzelfsprekend beschouwde culturele symbolen, normen en waarden ter discussie (Rinsampessy, 2008).

Migratiegeschiedenis

In 1951 kwam de eerste groep Molukkers naar Nederland. Begin jaren '60 volgde een tweede groep uit voormalig Nieuw-Guinea. De twee groepen kwamen om verschillende redenen naar Nederland en werden verschillend ontvangen in de Nederlandse samenleving. De KNIL-militairen en hun gezinnen kwamen gedwongen naar Nederland, de groep uit voormalig Nieuw-Guinea migreerde vrijwillig. Volgens Greenfield en Cocking (1994) is er een verschil tussen vrijwillige migranten en onvrijwillige migranten. Vrijwillige migranten verwachtten betere mogelijkheden en meer vrijheid te krijgen. De positieve verwachtingen die deze migranten hebben zorgen ervoor dat ze effectiever op obstakels zoals discriminatie reageren in het gastland. Onvrijwillige migranten zijn mensen die gedwongen zijn naar het gastland te komen door verovering, slavernij of in het geval van de KNIL-militairen en hun gezinnen, kolonisatie. Deze minderheden zitten vaker vast aan ondergeschikte posities en keren zich meer af tegen integratie en assimilatie in het gastland (Greenfield & Cocking, 1994).

Residentiële concentratie

Bij aankomst werden de KNIL-militairen ondergebracht in kampen, later in woonoorden en inmiddels wonen Molukkers of in Molukse wijken of verspreid door het land. Aanvankelijk gingen wetenschappers, ondermeer Verwey-Jonker (1971), er van uit dat

‘residentiële concentratie’ een overgangsfase was in het proces van integratie en assimilatie van etnische groepen. Volgens Rinsampessy (1992) heeft deze gedachte geleid tot het bouwen van de Molukse woonwijken eind jaren '50. Residentiële concentratie kan volgens Rinsampessy ook een functie hebben voor de ontwikkeling van groepssolidariteit en groepsbewustzijn. Residentiële concentratie werd als één van de belangrijkste indicatoren gezien voor het behoud van de Molukse identiteit. Rinsampessy stelt dan ook dat de Molukse woonoorden en later wijken een stempel hebben gedrukt op de ontwikkeling en continuïteit van de Molukse identiteit. Inmiddels is er sprake van een grotere geografische mobiliteit en gaan steeds meer Molukkers buiten de Molukse wijk wonen. Echter betekent een grotere geografische mobiliteit niet dat er geen etnische groep meer bestaat. Als etnische identiteit als dynamisch wordt gezien zal de identiteit bij een veranderende geografische mobiliteit en ‘residentiële concentratie’ meegroeien en inhoudelijk veranderen, maar niet verdwijnen (Kobrin & Goldsteiner, 1978 in Rinsampessy, 1992).

Nederlandse individualistische cultuur

Ook onder invloed van de individualistische Nederlandse cultuur is de Molukse gemeenschap veranderd. Traditionele normen en waarden worden minder streng na geleefd en de drager van de Molukse identiteit heeft zich van het collectief naar het individu verplaatst (Bartels, 1995; Rinsampessy, 2008). Er is sprake van verandering en verplaatsing en van meer bewegings- en interpretatievrijheid. Dit zorgt er voor dat de Molukse identiteit niet langer eenduidig gedefinieerd en systematisch is, maar eerder een levensgevoel en een individuele ervaring (Smeets & Veenman, 1994). De identiteit past zich aan de omgeving aan en is meer situationeel geworden. Er is niet alleen sprake van verschuiving en verandering, maar ook van sterk gedifferentieerde posities. Om het uiteenvallen van de Molukse groep tegen te gaan moeten leiders de identiteit bewust transformeren om zo een sterkere Molukse identiteit te creëren, bestaande uit zowel Molukse als Nederlandse componenten en aangepast aan de huidige samenleving (Rinsampessy, 1992).

De Nederlandse samenleving heeft niet alleen tot gevolg dat de Molukse identiteit veranderd, maar kan in reactie op de dominante samenleving ook leiden tot een sterkere Molukse identiteit. Volgens Ersanilli (2009) kan het benadrukken van de eigen cultuur een reactie zijn op een afwijzing van de dominante samenleving. Dit wordt reactieve identiteit genoemd (Portes & Rumbaut, 2001; Verkuyten, 1999)

Afwijzing en discriminatie

Binnen de Nederlandse samenleving wordt door Molukkers afwijzing en discriminatie ervaren. Er heerst het gevoel dat de Nederlandse overheid de Molukse groep onrecht heeft aangedaan of nog steeds aandoet (Calseijde, van de & de Leur, 1997). Volgens Verkuyten (1999) is de ervaring van cultuurconflict, discriminatie of afwijzing van invloed op de etnische identiteit en de waardering van de groep. Verkuyten stelt dat ervaren discriminatie leidt tot een sterkere identificatie met de eigen etnische groep en een zwakkere identificatie met Nederland. Ook uit het onderzoek van Ersanilli (2009) blijkt dat discriminatie-ervaringen leiden tot een sterkere oriëntatie op de eigen etnische groep.

Buiks (1983) stelt dat als minderheden frustrerende ervaringen hebben met de Nederlandse samenleving, de eigen etniciteit wordt opgewaardeerd en men terug gaat grijpen op aangeleerde traditionele patronen. Marginalisering, als gevolg van een structurele afwijzing van de Nederlandse maatschappij, voedt het ontstaan van levensstijlen die hun wortels hebben in een specifieke etnische achtergrond en een gemeenschappelijk etnisch bewustzijn. Ook Vermeulen (1984) ziet etnicering vooral als gevolg van het hebben van een marginale positie en het inzicht dat discriminatie en stigmatisering een belemmering vormen voor verbetering.

2. Probleemstelling

2.1 Doelstelling

Doel van dit onderzoek is om via vraaggesprekken met Molukse respondenten in Nederland de identiteitsbeleving van Molukkers te beschrijven en de dynamiek tussen identiteitsbeleving en situationele factoren in kaart te brengen en te begrijpen. Met dit onderzoek wordt tevens het kennishiaat opgevuld dat is ontstaan doordat de afgelopen tien jaar geen wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar Molukkers in Nederland. De Molukse groep in Nederland is zeer divers. Of er nog wel een gemeenschappelijke identiteit bestaat en hoe deze gemeenschappelijke kern dan wordt gevormd staat in dit onderzoek centraal. Daarbij zal de focus liggen op het bepalen van de etnische grenzen van de groep en hoe deze wordt gemarkeerd en in stand gehouden. Er zal aandacht zijn voor hoe situationele factoren van invloed zijn op de identiteitsbeleving van de Molukse groep en voor wat het betekent om Molukker te zijn. Is er sprake van een essentiële, vaststaande kern, zoals geschetst in primordialistische theorieën? Of moeten we de gemeenschappelijke kern meer in het licht van de situationalistische perspectief interpreteren als een constructie, ontstaan door een gezamenlijke geschiedenis of gedeelde ervaringen?

Door middel van interviews met Molukse respondenten uit verschillende leeftijdscategorieën zal worden beschreven en geïnterpreteerd hoe de Molukse identiteit wordt beleefd en in welke mate omgevingsfactoren van invloed zijn op deze beleving. Tenslotte heeft het onderzoek als doel een basis te zijn en nieuwe vragen op te werpen voor verder onderzoek naar Molukkers in Nederland.

2.2 Vraagstelling

De hoofdvraag die bij de doelstelling van dit onderzoek aansluit is: ‘Wat betekent het om Molukker te zijn in Nederland en hoe wordt de etnische grens van Molukkers in Nederland gemarkeerd en in stand gehouden?’ Om deze vraag te beantwoorden zijn zes deelvragen opgesteld.

1. ‘Wat is de invloed van de RMS op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland?’
2. ‘Wat is de invloed van opvoeding en gezin op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland?’
3. ‘Wat is de invloed van de migratiegeschiedenis op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland?’
4. ‘Wat is de invloed van residentiële concentratie op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland?’
5. ‘Wat is de invloed van de Nederlandse individualistische cultuur op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland?’
6. ‘Wat is de invloed van ervaren afwijzing en discriminatie op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland?’

3. Methode

3.1 Wijze van dataverzameling

3.1.1 Onderzoeksdesign

Het onderzoek is kwalitatief, beschrijvend en analytisch. Door middel van kwalitatief onderzoek wordt duidelijk hoe de betrokkenen zelf etnische identiteit construeren en hier betekenis aangeven (Verkuyten, 1999). Dit is van belang omdat in dit onderzoek identiteitsbeleving wordt beschreven en geanalyseerd. Omdat er gedurende lange tijd geen onderzoek is gedaan onder de Molukse groep in Nederland is het belangrijk dat er een eerste beschrijving wordt gemaakt van de Molukse identiteit in Nederland. Aan de hand van deze beschrijving kunnen nieuwe vragen worden gesteld.

3.1.2 Organisatie van dataverzameling

Respondentenwerving

Respondenten zijn geworven met behulp van contactpersonen uit de organisaties BUAT, ECHO en via de Molukse website BukaMulu, of uit de kenniskring van de onderzoeker zelf. Leden en medewerkers van deze organisaties hebben een groot netwerk met Molukkers. Een respondent is Moluks als één of beide (groot)ouders op de Molukken zijn geboren. Respondenten die geselecteerd zijn uit het bestand van BUAT, ECHO en BukaMulu zijn eerst benaderd per email, waarna verder via mailcontact of telefonisch contact een afspraak is gemaakt voor het interview.

Respons

De Molukse gemeenschap is een gesloten gemeenschap. Dat er ingang was in de gemeenschap door middel van de Molukse organisaties en contactpersonen was positief, maar alsnog verliep het werven van respondenten niet snel. In totaal zijn met zestien respondenten semigestructureerde interviews afgenomen. Dit aantal lijkt voldoende daar in de loop van het proces van dataverzameling verzadiging aan informatie optrad. Slechts vier respondenten zijn opgegroeid zijn in een Molukse wijk. Het lijkt alsof Molukkers uit de Molukse wijk lastiger bereikt kunnen worden dan Molukkers buiten de Molukse wijk. Een contactpersoon van binnen

de Molukse wijk zou hier een verschil hebben kunnen maken, maar deze was niet beschikbaar. Uit gesprekken met de respondenten blijkt dat Molukkers uit de Molukse wijk hun etnische identiteit anders beleven dan Molukkers van buiten de wijk. Gegevens moeten dan ook met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd en vervolgonderzoek zou zich meer op Molukkers binnen de Molukse wijk kunnen richten.

Steekproef

De steekproef is select getrokken, maar dat is geen probleem, omdat er wordt gestreefd naar inhoudelijke representativiteit en niet naar statistische representativiteit. Om inhoudelijke representativiteit te waarborgen zijn respondenten opgenomen met een zo breed mogelijk scala aan kenmerken. Sekse, leeftijd, woonsituatie, gezin (één of twee Molukse ouders), afkomst en opleiding zijn meegenomen.

3.1.3 Respondenten

De onderzoekspopulatie bestaat uit zestien respondenten, waarvan tien vrouwen en zes mannen. Van de zestien respondenten zijn er vijf half Moluks en is één respondent kwart Moluks. De andere respondenten hebben twee Molukse ouders. Alle respondenten hebben de Nederlandse nationaliteit, sommige van hen zijn op de Molukken of in voormalig Nieuw-Guinea geboren, anderen zijn in Nederland geboren. Zeven respondenten stammen af van voormalig KNIL-militairen, vier respondenten horen bij de ‘Nieuw-Guinea groep’, twee respondenten bij de ‘Marine-Molukkers’, één respondent stamt af van een verstekeling en van twee respondenten zijn (groot)ouders om politieke redenen in Nederland gebleven. Leeftijd van de respondenten varieert tussen 14 en 72 jaar, waarvan één respondent onder de 20 is, vijf respondenten in de categorie 20-30 jaar, één respondent in de categorie 30-40 jaar, drie respondenten in de categorie 40-50 jaar, vier respondenten in de categorie 50-60 jaar en twee respondenten in de categorie 70-80 jaar. De respondenten hebben een verschillend opleidingsniveau: geen opleiding (1), VMBO (1), HAVO (4), MBO (2), HBO (3) en Universiteit (5). Van de zestien respondenten woont één iemand op dit moment in een Molukse wijk (vrouw van 57 jaar), vier respondenten (twee mannen en twee vrouwen) zijn opgegroeid in een Molukse wijk.

3.1.4 Meetinstrumenten

Topiclijst

Interviews zijn afgenomen aan de hand van een topiclijst die gebaseerd is op literatuuronderzoek en die een operationalisatie vormt van de onderzoeksvragen. Voorafgaand aan het afnemen van de interviews heeft de onderzoeker de topiclijst door een collega-onderzoeker/studiegenoot, de Molukse organisaties en de begeleider laten controleren. De begeleider heeft hierin samen met de onderzoeker enkele toevoegingen en veranderingen aangebracht. Tijdens de dataverzameling zijn er ook enkele kleine aanpassingen in de topiclijst aangebracht (zie voor de topiclijst, bijlage 1).

Interviews

Interviews hebben bij mensen thuis, in openbare gelegenheden of bij mensen op het werk plaatsgevonden en duurden circa één tot anderhalf uur. Soms was dit een dubbelinterview, dus met twee mensen tegelijk. Hierbij kwamen allebei de respondenten individueel aan het woord, maar werd ook gekeken naar de interactie tussen respondenten. Om de invloed van omgevingsfactoren te toetsen is er gezocht naar terugkerende thema's in de interviews. Er zijn vragen gesteld met betrekking tot 'Molukker zijn', opvoeding, migratiegeschiedenis, geloof, RMS, woongelegenheid, Nederlandse cultuur, overheid en beleid en ervaren discriminatie of afwijzing. Daarnaast zijn er enkele stellingen voor gelegd over de Molukse cultuur en identiteit.

3.1.5 Betrouwbaarheid en validiteit van de dataverzameling

De invloed van de onderzoeker

Problemen die bij de dataverzameling kunnen ontstaan hebben onder andere betrekking op de aanwezigheid van de onderzoeker. Er kan een vertekening in de resultaten ontstaan omdat er sprake is van interpretatie van de onderzoeker. De onderzoeker neemt vanuit een bepaalde visie waar. Om de onderzoekersbias zo klein mogelijk te houden is de topiclijst gecontroleerd en zijn interviews opgenomen. Door de onderzoeker wordt elke stap van het werkproces beschreven. Hiermee wordt openheid gecreëerd en is het onderzoek navolgbaar (Boeije, 2005). Daarnaast kan een vertekening in de resultaten ontstaan omdat de onderzoeker van een andere etnische achtergrond is dan de onderzochte groep. Bij een onderzoek van Van

de Calseijde en de Leur (1997) bleek de etnische achtergrond van de onderzoekers een rol te spelen bij het interview en de antwoorden die de Molukse respondenten gaven. Om de invloed van de etnische achtergrond van de onderzoeker zo klein mogelijk te houden is de topiclijst door de Molukse organisaties gecontroleerd, is de onderzoeker door Molukse organisaties geïntroduceerd in de groep en zijn antwoorden van respondenten in latere interviews aan andere respondenten voorgelegd.

Gestandaardiseerde procedures

Bij kwalitatief onderzoek is er sprake van een meer flexibele dataverzameling. Dit heeft als voordeel dat de onderzoeker kan waarnemen wat op dat moment relevant blijkt te zijn, wat bijdraagt aan de validiteit van het onderzoek. Echter kan een weinig gestandaardiseerde methode er ook voor zorgen dat de onderzoeker veel improviseert, wat de betrouwbaarheid in het geding brengt (Boeije, 2005). In dit onderzoek is er voor gekozen om interviews af te nemen aan de hand van een topiclijst met vaste vragen en stellingen. De onderzoeker heeft geprobeerd zo veel mogelijk één volgorde en procedure aan te houden, maar speelde, als het interview anders verliep, hierop in.

3.2 Wijze van analyseren

De interviews zijn geanalyseerd aan de hand van de gefundeerde theorie benadering (Boeije, 2005). De resultaten zijn op drie manieren gecodeerd: open codering, axiale codering en selectieve codering. Om de betrouwbaarheid te vergroten is het belangrijk dat er gebruikt wordt gemaakt van bestaande procedures en software. De interviews zijn gecodeerd met behulp van het computerprogramma MaxQda. Om methodische verantwoording te kunnen afleggen zijn er met het computerprogramma memo's bijgehouden, waarin is beschreven hoe de analyse is verlopen.

De resultaten zijn beschreven per thema die in de vraaggesprekken met regelmaat terugkwamen. Deze thema's corresponderen met de deelvragen van het onderzoek. Na een beschrijving van de bevindingen op deze thema's zullen de resultaten geïnterpreteerd worden in het licht van de vraagstellingen en relevante literatuur. Bij de interpretatie van de interviews is gezocht naar factoren en processen die inzicht geven in de dynamiek tussen omgeving en inhoud in de identiteitsbeleving van de geïnterviewde Molukkers.

4. Onderzoekresultaten

Met de uitkomsten van interviews met zestien respondenten kan inzicht gegeven worden in hoe de Molukse groep in Nederland haar identiteit beleefd. Ten eerste zal een beschrijving worden gegeven van wat het voor de respondenten betekent om Molukker te zijn in Nederland. Hier zien we elementen van de Molukse identiteit die veel Molukse respondenten noemen en derhalve als een gemene deler kan worden beschouwd. Hierna worden accenten van het Moluks zijn besproken die alleen genoemd worden onder bijzondere omstandigheden. Deze zijn afhankelijk van de situatie waarin de respondenten zich bevinden.

4.1 De betekenis van Molukker zijn in Nederland

Het Molukker zijn heeft veel lagen en betekent niet voor iedereen onder alle omstandigheden hetzelfde. Er zijn echter wel gemeenschappelijkheden te vinden in de identiteitsbeleving, welke in vrijwel alle gesprekken terug komen.

4.1.1 'Moluks' als 'kern'

Molukker zijn is voor veel respondenten iets essentieels. Iemand is Moluks omdat diegene er vandaan komt, omdat het zijn of haar afkomst is.

“Voor mij betekent Molukker zijn, daar waar ik vandaan kom, het is mijn roots. Het is je eigen. Als je daar bent, iedereen spreekt dezelfde taal en iedereen is bruin.”

Afkomst is bepalend voor iemand om wel of niet Molukker te zijn. Daarnaast is voor veel respondenten hun naam belangrijk. De Molukse achternamen zijn verbonden aan het dorp waar je geboren wordt of je familie vandaan komt. Als een Molukker iemands achternaam hoort, weet diegene waar die persoon vandaan komt en wie zijn familie is.

“Mijn naam is gebonden aan de plaats waar ik vandaan kom. Als ik ergens in IJsland terecht kom, dan ben ik niet bang, ze kunnen me altijd terugplaatsen. Dat is mijn identiteit eigenlijk. Het staat nergens op papier maar dat zit vast aan mijn achternaam.”

Veel Molukkers zijn trots op hun achternaam.

“Ik draag mijn meisjesnaam, daar ben ik nog heel trots op. Ik zei tegen mijn man toen hij me ten huwelijk vroeg: ‘ik hou mijn meisjesnaam, dat is een ding.’ Mijn naam is belangrijk.”

Naast afkomst en naam is ook uiterlijk een vast kenmerk van Moluks zijn. Het feit dat je een ander, donkerder kleurtje hebt dan de rest, maakt dat je weet dat je Molukker bent.

“Je kunt overal ter wereld leven. Maar je naam zegt dat je Molukker bent, je kleur zegt dat je Molukker bent, daar kom je niet vanaf.”

Je land van herkomst, je naam en je uiterlijk zijn dingen die je nooit kwijt raakt, het zijn voor respondenten essentiële kenmerken van het Molukker zijn.

4.1.2 Molukse cultuur en Molukse eigenschappen

Wat het betekent om Molukker te zijn in Nederland, wordt vaak uitgedrukt in culturele aspecten en kwaliteiten. Belangrijke aspecten die worden genoemd zijn: ‘pela’verbonden, respect voor ouderen, hiërarchie, gastvrijheid, familie, Moluks eten, Molukse muziek en dans en de groeps cultuur. De Molukse cultuur is gericht op de groep. Respondenten zeggen dat saamhorigheid en gezelligheid bij de Molukse cultuur horen.

“Saamhorigheid en solidariteit, dat is typisch Moluks. Als ik een Molukker tegen kom op straat, dan weet ik hem te onderscheiden, je ziet het gewoon. Het moment dat je elkaar ziet en je groet elkaar, dat is die saamhorigheid. Al is het maar voor drie seconde in de metro.”

Bij gelegenheden als een bruiloft of begrafenis zijn meestal veel mensen van de uitgebreide familie, maar ook van de rest van de gemeenschap aanwezig. Volgens respondenten ben je op dat soort momenten echt Moluks.

“Gastvrij zijn, delen met elkaar. Deze dingen zijn niet beschreven, maar worden meegegeven. Bij begrafenissen zullen we ook niet sturen van: ‘geen bezoek aan huis’. Je gaat niemand op afstand houden en stuurt niet perse een kaart. Iedereen kan op bezoek komen, ook bij de troostdienst mag iedereen komen om afscheid te nemen. Na de begrafenis eten we gezamenlijk, zo gaat dat bij ons.”

Ook Moluks eten is een bindende factor, het is een vorm van samen zijn. Het wordt meegegeven als mensen weggaan, om elkaar nooit te vergeten. Familie is voor alle respondenten belangrijk, het is Moluks om hecht te zijn met je familie. Veel van deze culturele aspecten worden door respondenten vergeleken met de Nederlandse cultuur, die deze aspecten zouden missen of niet in dezelfde mate zouden ervaren. Het grootste verschil is dat de Molukse cultuur groepsgericht is, de Nederlandse cultuur wordt meer individueel genoemd.

Gastvrijheid, familiewaarde en respect voor ouderen zijn waarden die Nederlanders vooral zouden missen. Naast deze waarden worden er ook kwaliteiten genoemd die typisch Moluks zouden zijn, zoals voor elkaar klaarstaan, bij elkaar over de vloer komen, temperamentvol zijn, niet assertief of gesloten zijn. Deze culturele aspecten en kwaliteiten worden door vijftien respondenten genoemd en herkend als typisch Moluks, maar worden niet door alle respondenten onderschreven. Er is ruimte voor variatie en eigen keuze.

“Ik heb niet alle eigenschappen, ik geloof niet en sprak de taal vroeger niet, maar voel me toch Molukker.”

4.1.3 Geloof

Als het gaat om wat typisch Moluks is kan het geloof niet ontbreken. Met geloof wordt het Christelijk geloof bedoeld. Er wonen ook Islamitische Molukkers in Nederland, maar dat zijn er verhoudingsgewijs weinig. Dat is anders op de Molukken waar de helft van de bewoners Moslim is.

“Er was een heel eenzijdig zelfbeeld. Het gros van de Molukkers in Nederland is en KNIL-militair en Christen. Niet alle Molukkers zijn zo. Hier is het zelfbeeld ontstaan, eigenlijk als voortzetting van koloniale tijd. Op de Molukken is de helft Moslim. Die hebben een hele andere identiteit, hier heb je bijna geen Moslims, in twee kleine wijkjes maar.”

Vrijwel alle Molukkers geven aan dat het geloof hoort bij het Moluks zijn. Enkelen zetten het geloof zelfs gelijk aan Moluks zijn of zeggen dat het voor hen op nummer één staat.

“Ik ben blij dat ik kan geloven, dat is het allerbelangrijkste. Ik kom altijd daar op terug, iedere Molukker komt terug in zijn geloof. Je gaat bidden voor je kinderen en kleinkinderen. Je moet bidden, want je bent in een vreemd land.”

Het geloof is volgens sommigen ook een manier om samen te zijn. Bijna alle respondenten zijn Christelijk opgevoed.

“Ik denk dat iedereen mee wordt gesleurd naar de kerk. De kerk is ook heel gezellig. Eerst dienst en dan eten en drinken, het is ook een manier om samen te zijn.”

De Molukse gemeenschap heeft eigen kerken, maar een deel gaat ook naar Nederlandse kerken. Tevens bestaan er veel Molukse kerkkoren. Op dit moment is er een leegloop te zien in de Molukse kerken. Jongeren lijken aansluiting te missen en gaan steeds minder vaak naar de kerk.

“Als je een dominee neer zet die net uit de Molukken komt en amper Nederlands kan, dat wekt mijn interesse niet. Dan ga je leegloop krijgen. Je moet jongeren trekken en leuke dingen met ze doen. De vierde generatie wordt door ouders echt niet naar de kerk gestuurd omdat ze zelf ook niet gingen. Dan valt er voor mijn gevoel al één bouwsteen af van het Molukker zijn.”

4.1.4 Taal

De taal, die, naast het Nederlands, door veel Molukkers in Nederland wordt gesproken is Maleis. De Maleise taal zoals hier gesproken is een variant van de taal die op de Molukken wordt gesproken. Het Maleis is belangrijk voor de Molukse groep in Nederland. Bij gelegenheden en door familie onderling wordt veel Maleis gesproken. De meeste respondenten zijn opgevoed met de Nederlandse taal, maar hebben thuis Maleise woordjes meegekregen of hebben het zich op straat eigen gemaakt.

“Ik moest Nederlands leren, maar je hoort wel veel Maleise woorden in het gezin. Dus uiteindelijk heb ik het volledig onder de knie gekregen. Die woordjes zitten onbewust in je hoofd opgeslagen.”

Jongere generaties spreken steeds minder Maleis. Jongere respondenten geven wel aan het jammer te vinden niet goed Maleis te kunnen spreken. Soms ervaren respondenten die geen Maleis spreken afwijzing en onbegrip en voelen ze zich buitengesloten van hun eigen gemeenschap. In taal wordt veel van de cultuur doorgegeven, zoals typische Molukse grappen en muziek.

“Je hoort er wel bij als je geen Maleis praat, maar soms voel je je wel een beetje buitengesloten als het alleen in het Maleis gaat. Met nichten en neven niet, maar bij de oudere generatie voel ik me toch soms buitengesloten. Ze veroordelen je niet, tenminste niet in mijn familie.”

4.1.5 Dé echte Molukker?

Op de vraag wanneer je nu een ‘echte’ Molukker bent, reageren respondenten dat er niet zoiets bestaat als een ‘echte’ Molukker. Door iedereen worden wel één of meerdere van de boven beschreven kenmerken, kwaliteiten en overeenkomsten genoemd, maar daarbij geven respondenten ook aan dat er niet één overkoepelende Molukse identiteit (meer) is.

“De Molukse gemeenschap is niet meer één. Wij zijn meer individualistisch geworden, familie blijft wel belangrijk. Maar iedereen beleeft het anders, ook al zijn er gemeenschappelijke dingen, het hangt er ook heel erg van af wat je hebt meegekregen in je opvoeding.”

Er zijn veel verschillende Molukkers en er zijn ook veel gradaties in het Moluks zijn. Volgens respondenten heb je strenge en minder strenge Molukkers, Molukkers die meer naar de Nederlandse kant neigen en Molukkers die meer naar de Molukse kant neigen en is voor iedereen een ander aspect van het Moluks zijn belangrijk. Geloof, politiek en cultuur zijn in wisselende mate belangrijk voor Molukkers in Nederland. Mensen uit de Molukse wijk zijn anders dan mensen van buiten de wijk. Mensen die oorspronkelijk uit de stad komen zijn anders dan mensen die uit het dorp komen en echte ‘kampong’(dorp)waarden hebben meegenomen en in stand gehouden.

“Wij werden ook in de (Molukse) woonwijken gediscrimineerd want we kenden de taal niet en niet de cultuur van de kampong. ‘Pela’schappen en bloedbanden kenden wij niet, mijn vader was Christelijk en die vond dat allemaal heidens. Mensen uit de stad vonden zichzelf modern, het Christendom was alles, de Adat, de traditie, was voor mensen buiten de stad.”

Tenslotte noemen respondenten verschillen tussen de groepen Molukkers, die op verschillende tijdstippen en om verschillende redenen naar Nederland zijn gekomen.

“Er is een groot verschil tussen Nieuw-Guinea- en KNIL-Molukkers. Wij (de Nieuw-Guinea groep) zijn ook uit een andere invalshoek naar Nederland gekomen. Terwijl de KNIL-militairen hier gedwongen kwamen. Wij spraken ook heel snel Nederlands.”

“We hebben een hele andere start als marine(mensen), zijn veel meer met de Nederlandse cultuur groot gebracht. Er werd toen wij jong waren nauwelijks gesproken over teruggaan. Mijn vader wilde wel terug om familie te zien, maar het ideaal dat jonge mensen in de kampong al mee kregen, de terugkeer en de pijn van het ontslag, dat hadden wij niet.”

“Ik denk wel dat de mensen van het KNIL meer met elkaar verbonden zijn dan de mensen die later zijn gekomen. Want ze hebben het zelfde meegemaakt en het was niet makkelijk toen in Nederland.”

4.1.6 Het Molukse gevoel

Er kan dus niet (meer) gesproken worden van één Molukse identiteit. Toch zeggen veel respondenten dat de Molukse groep één en hecht is. Je hoort erbij, ongeacht wat jij belangrijk vindt, waar je woont, hoe streng je bent, of je Maleis spreekt of niet en of je wel of niet politiek actief bent. Wat de Molukse groep in Nederland bindt, naast de gemeenschappelijkheden, is het gevoel Molukker te zijn, een ‘wij-gevoel’ dat volgens respondenten niet snel vergeten zal worden.

“Ik denk niet dat er één ding is wat de identiteit echt kenmerkt, het is meer het wij-gevoel. Als ik iemand tegen kom dan is het meteen: ‘Molukkers onderling, één grote familie’. Eén grote familie maakt het wij gevoel, je hebt overal tantes en ooms en nichten en neven.”

Dit Molukse gevoel is iets anders dan ‘Molukker zijn’ of je ‘Moluks gedragen’. Steeds meer Molukkers gedragen zich Nederlands, maar zeggen zich in hun hart Moluks te voelen.

“Het heeft met gevoel te maken. Je kan integreren en volledig aangepast zijn, mee lallen met alle Nederlandstalige liedjes, spelletjes, festiviteiten, maar je bent en blijft Molukker. Van binnen blijf je Molukker.”

Het Molukse gevoel zou moeilijk te beschrijven zijn en is iets wat volgens respondenten diep in je binnenste zit.

“Het is meer het Molukse gevoel. Je gedraagt je Nederlands maar in je binnenste ben je Moluks.”

Respondenten die al op de Molukken zijn geweest geven aan zich daar helemaal thuis te voelen en daar een heel bijzonder en emotioneel gevoel te krijgen. Rationeel weten ze dat ze hier niet zouden kunnen en willen wonen, maar gevoelsmatig is dit de plek waar ze horen. Het praten over de reis naar de Molukken roept veel emotie op bij respondenten, vier respondenten beginnen te huilen.

“Je ziet het (de Molukken) vanuit het raampje, er komt dan veel emotie. De wielen raken de grond, mijn Nederlandse moeder zei: ‘je bent thuis!’ Dat voelde ook echt zo, ik kan er nog emotioneel over raken. Zo voelde het ook. (...) Je familie is je familie, je kent ze alleen uit verhalen, maar er is al liefde omdat je een bloedband hebt. Het vertrouwen is er al.”

4.2 Omgevingsfactoren die van invloed zijn op de identiteitsbeleving

Aan de hand van de deelvragen zijn zes omgevingsfactoren met de respondenten besproken die samen (kunnen) gaan met de beleving van Moluks zijn: de ‘RMS’, ‘opvoeding en gezin’, gedeelde ‘migratiegeschiedenis’, ‘residentiële concentratie’, ‘de Nederlandse, individualistische cultuur’ en ‘afwijzing en discriminatie’.

4.2.1 De invloed van de RMS op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland

Vanaf de aankomst in Nederland is de RMS, naast het geloof, bepalend geweest voor de identiteitsbeleving van de Molukse groep in Nederland. Tot de jaren ‘80 was er volgens een respondent sprake van een RMS identiteit.

“Tot de jaren ‘80 was er echt een RMS identiteit, je bent in ieder geval voor de RMS anders ben je geen echte Molukker. Toen kwam er een heroriëntatie, de RMS werd meer als symbool gezien. Er kwamen meer andere gedachtes en andere meningen en meer kritische vragen. (...) De RMS begon een beetje te wankelen.”

De RMS identiteit was een eenzijdige en selectieve identiteit en had vooral betrekking op de groep KNIL-militairen en hun gezinnen. Voor de andere groepen Molukkers in Nederland, zoals de mensen afkomstig uit voormalig Nieuw-Guinea, speelde de RMS een minder grote rol. Wel geven acht respondenten aan dat de RMS als een rode draad door de Molukse identiteit loopt.

“Ik denk dat de RMS nog wel leeft. Ik denk dat het ook wel typisch Moluks is, het zweeft en het wordt meegenomen, ook al doen mensen er minder aan.”

Bij aankomst stond de RMS voor het politieke ideaal van een vrije Republiek der Zuid-Molukken. Inmiddels heeft de RMS een veel bredere betekenis gekregen. Zeven respondenten geven aan dat de RMS voor hun vooral een symbolische betekenis heeft gekregen of dat het meer een betekenis heeft gekregen met betrekking tot mensenrechten.

“De vierkleur (van de vlag) zul je altijd blijven zien. Maar het heeft nu meer de betekenis van: ik ben Molukker”.

Negen respondenten geven aan dat de RMS voor hun weinig betekenis heeft op dit moment, maar dat ze er van bewust zijn dat er nog wel een groep actief is in Nederland voor wie de RMS wel belangrijk is. De meeste respondenten zouden nog wel graag een vrije republiek der Molukken zien, maar denken ook dat dit nu niet realistisch is. Daarnaast geven veel oudere respondenten aan dat de RMS tijdens hun puberteit, vaak was dit tijdens de acties in de jaren '70, ineens een hele grote rol ging spelen. De RMS was vooral een legitieme reden om ergens tegen aan te schoppen en om ergens bij te horen.

“Een periode heb ik heel erg gepraat over ‘die Nederlanders’, maar nu kan ik het beter relativëren en is het afgezwakt. Maar in de puberteit zet je je er wel heel erg tegen af. (...) Toen was ik er heel erg mee bezig en wilde ik juist anders zijn. Dan wilde ik nieuwsgierigheid en aandacht opwekken en deed ik ook een (RMS)embleem op.”

Op dit moment zou de RMS vooral een symbool van verbondenheid zijn en Molukkers het gevoel geven ergens bij te horen.

4.2.2 De invloed van opvoeding en gezin op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland

Elf respondenten geven aan dat wat je meekrijgt in je opvoeding van je ouders en familie bepaalt wie jij later wordt en wat voor Molukker je bent. Alle respondenten hebben de Molukse cultuur op een bepaalde manier meegekregen, variërend van enkele Molukse normen en waarden tot de hele cultuur. Normen en waarden die vooral zijn meegegeven en worden meegegeven zijn gastvrijheid, respect voor ouderen en de waarde van familiebanden. Daarnaast is en wordt het Christelijk geloof en Moluks eten meegegeven. Wat negen respondenten zeggen nadrukkelijk te hebben meegekregen is dat zij zich altijd moeten aanpassen, om te overleven als een minderheid in de Nederlandse maatschappij. Veel respondenten zijn opgevoed met de Nederlandse taal, maar kregen wel Maleise woorden mee. Sommige respondenten geven aan het jammer te vinden niet tweetalig opgevoed te zijn.

In de opvoeding is een verwestering te zien. Om je te kunnen redden in de Nederlandse samenleving moet je assertief zijn en sterk in je schoenen staan. Molukkers zien zichzelf over

het algemeen als niet-assertief en gesloten. Steeds meer wordt assertiviteit meegegeven in de opvoeding. Kinderen wordt geleerd respect te houden, maar wel voor zichzelf op te komen.

“Ik zou wel zeggen dat als je iets op je lever hebt dat je het dan gewoon moet zeggen. Je mag niet brutaal zijn, dat mag nooit, maar als er iets is wat je dwars zit mag je het wel gewoon zeggen. Ik denk wel dat dat belangrijk is omdat je hier leeft, hier gaat alles zo snel en zeg je alles tegen elkaar. Het is heel direct dus als je dat niet leert dan is dat ten nadele van jezelf.”

Opvoeding wordt ook minder hardhandig en streng. Hoewel veel Molukse ouders wel aangeven streng te zijn en duidelijke grenzen te stellen, voeden zij naar eigen zeggen niet hardhandig op. De tweede generatie is zelf vaak wel hardhandig opgevoed.

Naast opvoeding verandert ook de omvang en de samenstelling van de Molukse gezinnen. De gezinnen worden kleiner en er zijn ook steeds meer gemengde huwelijken. Kinderen van gemengde huwelijken krijgen meer de Nederlandse cultuur mee dan kinderen met twee Molukse ouders, maar zijn tegelijkertijd volgens enkele respondenten ook meer op zoek naar en vasthoudend in hun Molukse identiteit.

“Ik denk dat sommige halfbloedjes meer drang hebben om hun identiteit te zoeken. Ik heb het gevoel dat ze zich meer willen bewijzen.”

“Degene die van gemengde huwelijken komen zijn nog veel meer bezig met wat de Molukse identiteit is. Dat is wel herkenbaar voor mij omdat ik in een Nederlandse omgeving groot werd gebracht.”

4.2.3 De invloed van de migratiegeschiedenis op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland

Dat de Molukse gemeenschap naar Nederland is gekomen is een bepalende factor in de identiteitsbeleving van de Molukse gemeenschap. Er is hier een duidelijk verschil te zien tussen Molukkers die gedwongen naar Nederland kwamen, voornamelijk KNIL-militairen en hun gezinnen, en Molukkers die vrijwillig naar Nederland kwamen, zoals de groep uit voormalig Nieuw-Guinea, de ‘Marinemensen’ en de verstekelingen. Deze groepen hebben elk een heel andere start. Waar de KNIL-militairen in afgelegen kampen en vervolgens in etnisch homogene woonoorden woonden, leefden de Molukkers die vrijwillig kwamen vrijwel allemaal in gemengde wijken. De groep Molukkers die vrijwillig kwamen, deelden het idee om er het beste van te maken in Nederland en zagen hun toekomst hier. Alle respondenten uit

die groep begonnen vrijwel meteen met inburgeren en Nederlands leren. Zij kregen van hun ouders mee dat aanpassen aan de Nederlandse samenleving belangrijk was.

“Er is niemand die zegt je moet (Nederlands leren). Je moet er zelf voor werken. Woord voor woord je woordenboek erbij halen, om te kijken wat het betekent. Het is moeilijk, maar ik dacht: ik doe het voor mij.”

De Molukkers die gedwongen kwamen, verreweg de grootste groep, heeft daarentegen vanaf het begin het gevoel gehad dat hen onrecht is aangedaan door de Nederlandse overheid. Toen zij aankwam werden de KNIL-militairen meteen ontslagen. De beloofde terugkeer naar de Molukken is nooit gekomen, evenmin een vrije Republiek der Zuid-Molukken. De migratie en de manier waarop de Nederlandse overheid met hen is omgegaan heeft bij velen uit deze groep voor veel verdriet en frustratie gezorgd, wat nog steeds in een bepaalde mate wordt doorgegeven aan jongere generaties. Deze groep zet zich meer dan andere Molukkers af tegen de Nederlandse overheid.

“Ze zijn genaaid, dat is een frustratie die over is gedragen aan de tweede generatie en iets minder aan de derde generatie. Toen ik me er nog meer ging verdiepen in de geschiedenis kwam toch ook bij mij de frustratie en het besef van: ‘het is niet zo fijn om Molukker te zijn in Nederland’. Ik voel me toch wel geïrriteerd richting de Nederlandse overheid om wat ze mijn voorouders hebben aangedaan.”

Nu is de migratie door sommigen geaccepteerd, anderen voelen nog steeds veel boosheid en verdriet. Twee respondenten beginnen te huilen wanneer er over de migratiegeschiedenis wordt gesproken. Dit geeft aan dat het nog diep zit. Anderen zijn er niet erg mee bezig.

“Mijn opa praat er niet zo heel erg over. Ze hebben het maar geaccepteerd. Mijn overgrootvader zei: je moet maar aanpassen, dat was heel belangrijk. Dat hebben ze ook maar gewoon geaccepteerd.”

4.2.4 De invloed van residentiële concentratie op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland

Het al dan niet wonen in de Molukse wijk is van invloed op de identiteitsbeleving van de respondenten. Over het algemeen wordt door respondenten gezegd dat Molukkers in etnisch homogene wijken meer strikt vasthouden aan ‘de’ Molukse identiteit.

“Ik zou het heel erg vinden als de woonwijken weg gingen. Ik zou er niet willen wonen, maar het is iets heel bijzonders, daardoor blijven bepaalde cultuurkenmerken in stand.”

Er wordt strenger vastgehouden aan Molukse normen en waarden en er wordt meer Maleis gesproken in de wijk. Respondenten van buiten de wijk zeggen dat zij anders zijn dan mensen van binnen de wijk, waarbij mensen van binnen de wijk vaak strengere Molukkers worden genoemd. Daarnaast noemen respondenten van buiten de wijk zich mondiger, meer assertief en meer vernederlandst dan wijkbewoners. Volgens sommigen is in de wijk meer gemeenschapszin en saamhorigheid en geeft de wijk een veilig en hecht gevoel. Er is veel sociale controle, wat zowel negatief als positief wordt gezien door respondenten.

“Er is veel gemeenschapszin, het is makkelijker bij elkaar over de vloer te komen, je weet meer van elkaar, als er stront aan de knikker is, is dat ook wel echt fout, dat is een keerzijde. Maar elkaar helpen zit er ook sterk in.”

Hoewel veel respondenten van buiten de wijk zich anders voelen dan mensen binnen de wijk, denken alle respondenten dat zij bij de Molukse groep horen.

“We vinden Molukkers buiten de wijk ook allemaal hetzelfde, er is gewoon geen verschil. (...) Ik heb ook vrienden die in Amsterdam opgegroeid zijn, maar als ze in de Molukse wijk komen, dan maakt dat geen verschil omdat het allemaal één familie is.”

Aan respondenten is de stelling voor gelegd of je wel verder komt in de wijk. Bijna alle respondenten denken dat je wel verder komt in de wijk en dat dit meer van de persoon zelf afhangt dan van het al dan niet wonen in een etnisch homogene Molukse wijk.

4.2.5 De invloed van de Nederlandse individualistische cultuur op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland

Onder invloed van de Nederlandse samenleving vindt verwestering en individualisering plaats. Volgens zes respondenten zijn de jongste generaties meer gericht op individuele belangen en wordt individueel succes: carrière en ambitie belangrijker. De jongere generaties beleven hun Molukse identiteit meer individueel dan oudere generaties. Ze zijn nog wel erg op familie gericht en zoeken ook hun (Molukse) vrienden op, maar zijn tegelijk ook meer op zichzelf en de Nederlandse samenleving gericht.

“Vandaag de dag is de leeftijdsgroep van 15-20 jaar meer verwesterd, ze zijn aan het werk, hebben een bijbaantje en een auto en gaan er op uit. Dat is al een heel verschil met mij.”(Respondent, man, 32 jaar)

Jongeren worden mondiger, komen makkelijker voor zichzelf op, spreken minder Maleis en gaan minder naar de kerk. Ze vinden dat ze niet naar de kerk hoeven om te geloven en beleven dit net zo graag individueel. Tegelijk zien veel respondenten een opleving van de Molukse identiteit onder jongeren. Hoewel het geloof minder wordt en de RMS ook steeds minder aanhang heeft, is er volgens respondenten wel sprake van een cultuuropleving onder de jongere generaties. Het lijkt er op dat hoe meer jongeren zich gaan richten op de Nederlandse samenleving, des te meer ze zich tegelijkertijd ook vastklampen aan hun Molukse identiteit en dan met name de Molukse cultuur.

“Bij de derde generatie zie je ze je toch wel naar de Molukse kant halen, het is een opleving. De jongeren zoeken elkaar toch. (...) Sommige zien er net zo Nederlands uit als jij (interviewer), maar zijn wel trots op hun Molukse achtergrond. Dat vind ik mooi. Je ziet bij de derde generatie ook weer relaties tussen Molukkers, toch wel een hang naar je roots.”

Een minderheid in de Nederlandse samenleving, een Molukse cultuur in den vreemde

Volgens een aantal respondenten is de Molukse identiteit in Nederland anders dan de Molukse identiteit op de Molukken. Er zou in Nederland strenger aan bepaalde regels, gewoontes en tradities worden vastgehouden. Volgens respondenten is de Molukse identiteit hier duidelijk een identiteit van een volk in den vreemde. Mensen hebben het gevoel zich meer vast te moeten klampen aan hun oude tradities en gewoontes, om zo niet onder druk van de Nederlandse meerderheid hun identiteit te verliezen. Respondenten geven aan dat het zijn van een minderheid gevolgen heeft voor je identiteitsbeleving. Je bent er meer mee bezig wie je bent en probeert sterker aan je bijzondere identiteit vast te houden.

“Sommige Molukkers in Nederland houden heel streng vast aan de gewoontes van toentertijd. De moderne Molukkers op Ambon zelf zijn verder gegaan, die zijn niet stil blijven staan. (...) Ze gaan terug naar het begin. Omdat ze het willen behouden.(...) Dat is een soort reactie, dat je toch teruggrijpt op de identiteit.”

“Hier in Nederland wordt er meer vast gehouden aan oude normen en waarden, een volk in den vreemde houdt meer vast aan de identiteit die is meegenomen. Daar (op de Molukken) heb je meer iets van moderniteit, die willen ook een BlackBerry (telefoonmerk) en een kleuren televisie. Steeds minder mensen hebben interesse in de Adat en steeds meer in economie en welvaart. (...) In Nederland is het nog een beetje agrarisch en daar ontwikkelt het gewoon door, de invloed van leven als een minderheid in een vreemd land.”

De Molukse en Nederlandse cultuur

Volgens elf respondenten kunnen de Molukse en Nederlandse cultuur elkaar aanvullen. Bewijs hiervoor, zo zeggen verschillende respondenten, is het grote aantal gemengde huwelijken. Veel respondenten nemen het beste uit beide culturen en vinden dat elke cultuur wel iets positiefs heeft.

“Wat dat betreft neem ik ook van elke cultuur de plussen, de minnen laat ik gaan. Leven in twee culturen is lastig, maar als je sterk bent dan is het positief. Maar je gaat het niet redden als je op de achtergrond blijft, zoals veel Molukkers doen”

Volgens enkele respondenten staan de Molukse en Nederlandse cultuur helemaal niet recht tegenover elkaar, maar is er steeds meer overlap. Hoewel de culturen elkaar kunnen aanvullen en elkaar misschien deels overlappen, geven acht respondenten aan dat het lastig is om op te groeien en te leven in twee culturen. Vooral zwaar vinden respondenten dat je je telkens moet aanpassen.

“Als je opgroeit of leeft in twee culturen, dan is het een worsteling. Je moet voortdurend bedenken van: ‘Waar hoor ik? Je voelt je af en toe net een pingpongballetje. ‘Waar hoor ik nu weer bij?’ ‘Wie ben ik nou?’ In sommige situaties hoor je daarbij en in andere daarbij.

4.2.6 De invloed van ervaren afwijzing en discriminatie op de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland

Molukkers zeggen dat zij in de zestig jaar dat zij in Nederland zijn veel afwijzing en discriminatie hebben ervaren. Vooral de groep die gedwongen werd hier te komen en bij aankomst meteen ontslagen werd uit het KNIL heeft veel negatieve ervaringen. Afwijzing en frustratie hebben ervoor gezorgd, samen met ruimtelijke segregatie, dat zij zich meer op hun eigen groep hebben gericht en minder op de Nederlandse samenleving.

“Ze (KNIL-militairen) kregen meteen in Rotterdam een ontslagbrief. Waar moet je je dan aan vasthouden? Nederland kun je in ieder geval niet vertrouwen. Toen was de keuze: ‘Of we grijpen het geloof als handvat of we gaan helemaal voor de strijd der vrije republiek Molukken.’”

De acties in de jaren '70 waren onder andere een resultaat van ervaren afwijzing en teleurstelling. Tijdens de acties in de jaren '70 hebben respondenten veel discriminatie ondervonden. Volgens een respondent was er in die tijd sprake van grote maatschappelijke discriminatie. De meeste respondenten werden zich hierdoor meer bewust van hun Molukse identiteit en zetten deze op dat moment boven alles.

“Je had een legitieme reden om tegen dingen aan te schoppen, dat was in de tijd van de radicalisering. Ik heb dingen verdedigd waarvan ik niet weet of ik dat nu nog zou doen. Ik wilde ook bij een groep horen.(...) Ik ging helemaal voor het Moluks in mijn puberteit, toen heb ik ook Maleis geleerd op straat”

Na de jaren '70 heeft grote maatschappelijke discriminatie niet meer plaats gevonden, maar de helft van de respondenten voelt zich wel individueel gediscrimineerd. Dit begint vaak al op jonge leeftijd, als klasgenootjes de respondent ervan bewust maken dat deze anders is en een ander kleurtje heeft. Als anderen je als anders of als buitenlander zien, ga je jezelf ook sneller zo zien.

“Soms voel ik me ook een minderheid, vooral vroeger op de basisschool. Ik was de eerste met een buitenlandse uitstraling. Ik werd daarmee heel veel gepest. Over mijn haar, ogen en huid. Dat soort dingen. Op dat moment voelde ik me wel anders.”

Sommige respondenten trekken zich niet veel van de discriminatie aan en zeggen dat het erbij hoort als je anders bent dan de rest. Zeven respondenten hebben zich nooit gediscrimineerd gevoeld. Respondenten denken dat mannen vaker gediscrimineerd worden dan vrouwen.

In het huidige politieke discours in Nederland is er meer sprake van negatieve opmerkingen over buitenlanders. Hoewel de meeste respondenten zich geen buitenlander voelen en vinden dat Molukkers Nederlanders zijn, voelen veel respondenten zich toch aangesproken als er negatief wordt gesproken over buitenlanders. Zij voelen zich vooral aangesproken als minderheid in Nederland.

“Als er negatief over buitenlanders wordt gesproken, ik voel me altijd aangesproken. Omdat ik tot de minderheid behoor, ik ben me bewust dat ik allochtoon ben. Ik voel me geen allochtoon, maar ik voel me wel Molukse. Ik behoor nu eenmaal tot de minderheid, je maakt jezelf dat eigen.”

Het zijn van een minderheid met een andere huidskleur betekent volgens twaalf respondenten dat mensen anders tegen je doen. Je moet harder je best doen en jezelf meer bewijzen. Een respondent noemt het een proces van weerbaar worden.

5. Analyse en conclusie

Dit onderzoek had als doel te beschrijven wat het betekent om Molukker te zijn in Nederland en te begrijpen of en in welke mate situationele factoren van invloed zijn op de identiteitsbeleving van de onderzochte Molukkers. Daarbij was de vraag of er nog wel een gemeenschappelijke noemer te vinden is in de identiteitsbeleving van Molukkers in Nederland. Uit het onderzoek blijkt dat er wel degelijk een gemeenschappelijke kern te benoemen is in de beleving van de Molukse identiteit in Nederland, maar dat de beleving van de Molukse identiteit tevens afhankelijk is van situationele factoren en zo per situatie, per persoon en per moment kan verschillen.

5.1 Het essentiële karakter van de Molukse identiteit in Nederland: wat steeds genoemd wordt

Door Molukse respondenten worden een aantal elementen als essentieel en permanent ervaren. Dit gaat om objectieve factoren als afkomst, naam en huidskleur, maar ook om de Molukse cultuur, als typisch Moluks veronderstelde eigenschappen, taal en geloof. Hoewel de RMS als omgevingsfactor werd meegenomen in dit onderzoek wordt de RMS door een deel van de respondenten ook als een essentieel iets beschouwd, een rode draad door de Molukse identiteit. Hoe de respondenten hun Molukker zijn in Nederland beleven hangt voor een groot deel af van deze essentiële elementen. De elementen die als essentieel en permanent worden beschreven hebben vaak grote emotionele betekenis voor de respondenten en worden gezien als bouwstenen van de Molukse identiteit. Alle respondenten zien deze elementen als ‘typisch Moluks’ of horende bij een Molukse identiteit. Het zijn vooral deze elementen waarmee de groep bij elkaar wordt gehouden en waarmee een ‘wij-gevoel’ wordt gecreëerd. Dit komt overeen met wat Roossens (1994) stelde in zijn onderzoek en illustreert de primordialistische kant van de Molukse identiteit: het gaat hierbij niet alleen om de grenzen van de groep met buitenstaanders, maar vooral om de culturele inhoud van de eigen groep. Er wordt door respondenten onderscheid gemaakt in ‘Molukker zijn’ en je ‘Molukker voelen’. Volgens de respondenten is het Molukse gevoel wat je van binnen hebt, iets essentieels, je raakt het nooit kwijt. Ook al ben je nog zo verwesterd, het Molukse gevoel blijft altijd. Dit Molukse ‘wij-gevoel’ lijkt verschillen die tussen Molukkers bestaan te neutraliseren. Typisch Molukse

dingen worden door elke respondent benoemd, maar worden soms anders beleefd. Respondenten geven aan dat er niet meer één gemeenschappelijke identiteit is, maar dat het 'wij-gevoel' of 'Molukse gevoel' er toch voor zorgt dat je je allemaal Molukker voelt en behorende tot een en dezelfde etnische groep. Wat het betekent om Molukker te zijn in Nederland heeft dus, naast de culturele uitgingen of overtuigingen, vooral een gevoelsmatig en emotioneel karakter. Ook Verkuyten (1999) onderschrijft deze emotionele en gevoelsmatige betekenis van identiteit. De betekenis van identiteit omvat het gevoel ergens bij te horen en maakt mensen bewust, saamhorig en één. Het 'wij-gevoel' dat wordt gecreëerd is een belangrijke functie van identiteit. Vooral het gevoel ergens bij te horen en deel te zijn van een eenheid maakt mensen trots (Verkuyten, 2005). Respondenten noemen saamhorigheid als één van de belangrijkste eigenschappen van de Molukse cultuur en geven aan trots te zijn op de Molukse groep. Ook al ervaart niet elke Molukker het Moluks zijn op dezelfde wijze, zij voelen zich wel deel van één grote familie waar ze allemaal thuis zijn.

5.2 Het situationele karakter van de Molukse identiteit in Nederland: dynamiek en verschillen

Bij het beschrijven en duiden van de Molukse identiteit in Nederland is het niet voldoende alleen oog te hebben voor het essentiële, permanente karakter van etnische identiteit. Hoewel de essentiële elementen vooral de ervaren gemene deler illustreren, zorgen de omgevingsfactoren voor verschillen tussen Molukkers en voor een meer dynamisch, situationeel begrip van ervaren Molukse identiteit. Dit laatste sluit goed aan bij wat Barth (1969) de organisatie van identiteit noemt. Elementen kunnen als essentieel worden beschouwd, maar tegelijkertijd beïnvloed en gevormd worden door omgevingsfactoren. De subjectieve, emotionele, identiteitsbeleving kan een resultaat zijn van wat door constructie en een gedeelde ervaringen en geschiedenis is ontstaan. Dit bevestigt de conclusie van Smith (1999) dat etnische identiteit zowel iets essentieels is als een constructie en dat het historisch wordingsproces, de gedeelde geschiedenis van leden van de groep, beide theoretische benaderingen empirisch dichterbij elkaar brengt.

Alle omgevingsfactoren uit de deelvragen, de RMS, opvoeding, migratiegeschiedenis, residentiële concentratie, de individualistische Nederlandse cultuur en afwijzing en discriminatie, blijken van invloed op de beleving van de Molukse identiteit in Nederland. De RMS wordt voornamelijk gezien als een essentiële factor, welke niettemin per periode kan

wisselen in betekenis en waarde. Opvoeding wordt door respondenten gezien als een bepalende factor voor de Molukse identiteitsbeleving en hetgeen wat maakt dat je Molukker wordt. Dit kwam ook naar voren in het onderzoek van Van de Calseijde en De Leur (1997). Ook migratiegeschiedenis zorgt voor verschillen in de Molukse identiteitsbeleving. Molukkers die vrijwillig zijn gemigreerd worden veel meer met de Nederlandse cultuur grootgebracht en zijn minder bezig met een eventuele terugkeer of het ideaal van een vrije Republiek der Zuid-Molukken. Wat betreft residentiele concentratie wordt de Molukse identiteit door Molukkers in de Molukse wijk strenger en anders beleefd dan door Molukkers buiten de wijk. De grootste invloed lijkt de individualistische Nederlandse cultuur te hebben op de Molukse identiteitsbeleving. Afwijzing en discriminatie leiden tot een sterkere identificatie met de eigen etnische identiteit.

Met name het leven als minderheid in een dominante samenleving lijkt van invloed op de Molukse identiteit. Meerdere respondenten geven aan dat bepaalde Moluks normen en waarden strenger worden beleefd in Nederland dan op de Molukken zelf. Dit kan worden gezien als een vorm van reactieve identiteit, zoals beschreven door Buiks (1983), Ersanilli (2009), Portes en Rumbaut (2001) en Verkuyten (1999). Door streng vast te houden aan traditionele uitingen en opvattingen, wordt geprobeerd de traditionele identiteit vast te houden. Het streng vasthouden aan de eigen cultuur kan een gevolg zijn van afwijzing door de dominante samenleving (Buiks, 1983; Ersanilli, 2009; Portes & Rumbaut, 2001; Verkuyten, 1999). Dit lijkt ook op te gaan voor de Molukse groep in Nederland. Vooral door de ‘KNIL-Molukkers’ werd en wordt veel afwijzing en frustratie ervaren. Deze ervaren afwijzing en frustratie leidde in de jaren ’70 tot radicalisering van jongeren en de Molukse acties. Op dat moment was er sprake van een echte RMS-identiteit en werd het ‘Molukker zijn’ door veel respondenten bovenaan gezet. Dit gold ook voor respondenten uit de niet ‘KNIL-groep’. In die tijd werd door veel respondenten een grote maatschappelijke discriminatie ervaren. Het is aannemelijk dat dit heeft geleid tot een sterkere identificatie met de eigen etnische groep en een zwakkere identificatie met Nederland. Een vergelijkbaar resultaat is ook te zien bij onderzoek onder migrantenjongeren in Amerika. Na ervaring van afwijzing en discriminatie was er een toename van identificatie met de eigen groep ten koste van die met Amerika (Portes & Rumbaut, 2001).

Interactie met de Nederlandse samenleving heeft niet alleen geleid tot een sterkere Molukse identiteit, maar ook tot een veranderde Molukse identiteit. Bartels (1995), Rinsampessy, (1992; 2008) en Smeets en Veenman (1994) stelden dat de Molukse identiteit zich verplaatst heeft van het collectief naar het individu en dat er meer interpretatie- en bewegingsvrijheid is. Deze bevinding wordt gesteund door de resultaten uit dit onderzoek. Respondenten geven aan dat de jongste generaties hun identiteit anders en meer individueel beleven. Daarbij worden bepaalde overtuigingen, uitingen en tradities steeds soepeler en vrijer geïnterpreteerd en in praktijk gebracht. Ook in de opvoeding zijn Nederlandse invloeden te zien en met het toenemende aantal gemengde huwelijken zal deze invloed alleen maar groter worden. Daarmee worden ook de grenzen van de Molukse groep vager, er is meer ruimte voor eigen inbreng en eigen keuze. Dat dé echte Molukker niet (meer) bestaat neemt niet weg dat het echte Molukse gevoel nog wel sterk aanwezig is.

5.3 Tot slot

Naar aanleiding van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat de etnische grens van de Molukse groep niet alleen in stand wordt gehouden door interactie met andere groepen en omgevingsfactoren, maar ook wordt bepaald door de culturele inhoud en een sterk ervaren emotionele, essentiële kern. De Molukse identiteit heeft een primordialistische basis of anker, welke vooral rust in een sterk gevoel van onderlinge verbondenheid en gevoed wordt met als typisch Moluks geduide cultuurelementen. Deze primordialistische basis wordt ook sterk beïnvloed door omstandigheden en factoren met een situationeel karakter, wat niet alleen zorgt voor verschillen tussen Molukkers en verschillende Molukse groepen, maar ook voor verschillen per situatie en tijdbestek. Dat er in de zestig jaar dat de Molukse gemeenschap in Nederland leeft verschillende aspecten van de Molukse identiteit in specifieke periodes of omstandigheden worden benadrukt, geeft aan dat de Molukse identiteit als dynamisch moet worden gezien. Belangrijke kanttekening bij deze conclusie is dat vooral de emotionele waarde die respondenten toekennen aan het ‘Molukker zijn’ en vooral ‘je Molukker voelen’, een sterke indicator is dat deze met de tijd en omstandigheden mee veranderende identiteit van Molukker zijn in Nederland toekomst heeft.

6. Discussie

6.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In dit onderzoek is een beschrijving gegeven van de Molukse identiteitsbeleving in Nederland. Het onderzoek had naast een beschrijvend karakter ook als doel nieuwe vragen op te werpen voor vervolgonderzoek. Hernieuwde aandacht voor de Molukkers in Nederland geeft erkenning en het gevoel dat er naar je geluisterd wordt, dat je recht hebt om hier te bestaan. Sommige respondenten geven aan dat ze bang zijn een ‘vergeten groep’ te worden. Volgens respondenten kan een goed ontwikkelde Molukse identiteit een veilige basis zijn voor een meer succesvolle participatie en emotioneel bevredigende integratie in de Nederlandse samenleving. Desalniettemin verloopt participatie van Molukkers nog niet altijd zoals gewenst (Rinsampessy, 2008). Sommige Molukse respondenten geven aan dat zij kampen met discriminatie op de arbeidsmarkt, anderen zeggen dat zij moeilijk aansluiting vinden in het Nederlandse onderwijssysteem. Vervolgonderzoek naar de participatie van de Molukse groep in de Nederlandse samenleving is dus van belang. Vooral op het gebied van onderwijs is er volgens respondenten een gat tussen het Nederlandse onderwijssysteem en de Molukse leerling. Daarbij zou tevens onderzoek kunnen worden gedaan naar het verband tussen de Molukse identiteitsbeleving en de participatie in de Nederlandse maatschappij. Tot slot zijn Molukkers uit de Molukse woonwijken in dit onderzoek weinig aan bod gekomen. Omdat uit het onderzoek blijkt dat Molukkers uit de Molukse woonwijken hun identiteit anders beleven dan Molukkers van buiten de woonwijken, is het ook van belang hen aan het woord te laten. Er leeft onder Molukse respondenten van zowel buiten als binnen de woonwijken een angst dat de woonwijken binnenkort zullen worden opgebroken. Om frustratie en verdere angst te voorkomen moeten deze gevoelens onderkend worden en zal de dialoog moeten worden aangegaan met Molukkers in Nederland.

6.2 Aanbevelingen voor beleid

In de integratienota van Minister Donner wordt aangekondigd dat er vanaf nu geen specifiek beleid meer zal worden gemaakt voor specifieke minderheidsgroepen. Er zal alleen nog maar generiek beleid worden gevoerd. Het gaat volgens de Minister niet om afkomst, maar om toekomst. Dit betekent ook dat subsidies voor organen met betrekking tot specifieke

minderheidsgroepen zullen worden stopgezet. Waar participatie- of integratieproblemen optreden zal generiek beleid in worden gezet (Integratienota Integratie, Binding en Burgerschap, BZK, 2011). Wat betekent dit voor de Molukse groep in Nederland?

Voor jaren is er weinig specifiek beleid geweest voor de Molukse groep in Nederland. Betekent dit dan dat Molukkers in Nederland goed geïntegreerd zijn en geen specifiek beleid nodig hebben? Uit dit onderzoek blijkt van niet. Molukkers hebben een unieke geschiedenis met Nederland. Respondenten zouden graag erkenning zien van de overheid en willen daarbij aandacht voor hun geschiedenis, bijvoorbeeld in de Nederlandse geschiedenisboeken. Vrijwel alle respondenten denken dat specifiek beleid gericht op de Molukse groep in Nederland belangrijk is. Hoewel respondenten aangeven dat Molukkers meer en meer gericht zijn op een succesvol en gelukkig leven in de Nederlandse maatschappij en respondenten ook aangeven zich thuis te voelen in Nederland, verloopt participatie van Molukkers in de Nederlandse samenleving niet op alle gebieden voorspoedig (Rinsampessy, 2008). Vooral op het gebied van onderwijs zouden Molukse kwaliteiten, zoals ‘niet assertief zijn’ en ‘bescheiden zijn’, botsen met de prestatiementaliteit van het Nederlandse systeem. Er zal juist specifiek beleid moeten worden gevoerd om deze typisch Molukse kwaliteiten in te passen in het Nederlandse onderwijssysteem. De Molukse groep kan hier niet worden samengevoegd in beleid met andere minderheden, omdat elke cultuur en groep op een andere manier interacteert met de dominante Nederlandse samenleving. Specifieke organen met betrekking tot de Molukse groep op onder andere onderwijsgebied, kunnen juist als kennisbron en tussenpersoon fungeren in de interactie tussen de Molukse groep en de Nederlandse maatschappij.

7. Referenties

- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M., & Meer-Middelburg, A. G. E., van der (1996). *Open interviewen*. Wolters-Noordhoff: Groningen/Houten.
- Bartels, D. (1990). *Ambon is op Schiphol*. Rijksuniversiteit Leiden/Inspraakorgaan Welzijn Molukkers: Leiden/Utrecht.
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries. The social organisation of cultural difference*. Allen&Unwin: London.
- Breger, R. A., & Hill, R. (1998). *Cross-cultural marriage. Identity and choice*. A&C Black Publishers: London.
- Buiks, P. E. J. (1983). *Surinaamse jongeren op de Kruiskade. Overleven in een etnische randgroep*. Van Loghum Slaterus: Deventer.
- BZK (2011). *Integratienota Integratie, Binding en Burgerschap*.
- Calseijde, S., van de, & de Leur, W. (1997). *Wij zijn de geschiedenis van Nederland. Molukse jongeren en identiteit in de multi-etnische samenleving*. Forum: Utrecht.
- Ersanilli, E. (2009). 'Identificatie van Turkse migranten jongeren in Nederland, Frankrijk en Duitsland', *Migrantenstudies*, 25, 42-58.
- Galen, C. A. M., van (1998). *Etnische identificering in interactie*. Rijks Universiteit Utrecht: Utrecht.
- Gans, H. (2004). Symbolic ethnicity and symbolic religiosity: towards a comparison of ethnic and religious acculturation. *Ethnic and Racial Studies*, 17, 577-591.
- Greenfield, P. M., & Cocking, R. R. (1994). *Cross-cultural roots of minority child development*. Lawrence Erlbaum Associates: Hillsday.
- Portes, A. & Rumbaut, R.G. (2001). *Legacies; the story of the immigrant second generation*. Russell Sage Foundation: New York.
- Rinsampessy, E. (1992). *Saudara Bersaudara. Molukse identiteit in processen van cultuurverandering*. Van Gorcum: Assen.
- Rinsampessy, E. (2008). *Tussen Adat en integratie. Vijf generaties Molukkers worstelen en dansen op de Nederlandse aarde*. Weemen: Haps.
- Roosens, E. (1994). *The primordial nature of origins in migrant ethnicity*. In: H. Vermeulen & C. Govers. *The anthropology of ethnicity. Beyond 'Ethnic groups and boundaries'*. Het Spinhuis: Amsterdam.

- Nagel, J. (1994). Constructing ethnicity: creating and recreating ethnic identity and culture. *Social Problems*, 41, 152-176.
- Smeets, H., & Steijlen, F. (2006). *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*. Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam.
- Smeets, H., & Veenman, J. (1994). *Steeds meer 'thuis' in Nederland. Tien jaar ontwikkelingen in de Molukse bevolkingsgroep*, in: Vermeulen, H., & Penninx, R. *Het democratisch ongeduld*. Het Spinhuis: Amsterdam.
- Smith, A. D. (1991). *National identity*. Pengum Books: London.
- Smith, A. D. (1992). *Ethnicity and Nationalism*. E. J. Brill: Leiden.
- Steijlen, F. (1996). RMS van ideaal tot symbool, Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994. Het Spinhuis: Amsterdam.
- Veenman, J. (2001). *Molukse jongeren in Nederland. Integratie met de rem erop*. Van Gorcum: Assen.
- Veenman, J. & Jansma, L. G. (1981). *Molukkers in Nederland. Een probleeminventariserend onderzoek*. Van Loghum Slaterus: Deventer.
- Verkuyten, M. (1999). *Etnische identiteit. Theoretische en empirische benaderingen*. Het Spinhuis: Amsterdam.
- Verkuyten, M. (2005). *The social psychology of ethnic identity*. Psychology Press: New York.
- Vermeulen, H. (1984). *Etnische groepen en grenzen. Surinamers, Chinezen en Turken*. Het Wereldvenster: Weesp.
- Verwey-Jonker, H. (1971). *Allochtonen in Nederland: beschouwingen over gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, buitenlandse werknemers, Chinezen, vluchtelingen, buitenlandse studenten in onze samenleving*. Staatsuitgeverij: Den Haag.

Bijlage 1

Topiclijst

1. Persoonlijke kenmerken

- Leeftijd
- woonplaats
- Nationaliteit
- Nationaliteit ouders
- Opleiding
- Werk
- Partner/kinderen

2. Molukker zijn

- Wat betekent het voor u om Molukker te zijn?
- Waaraan kun je een Molukker herkennen?
- Zijn er situaties waarin u zich meer Molukker voelt dan anders?
- Wanneer voelt u zich het meest Moluks?
- Heeft u zich altijd Molukker gevoeld? Of zijn er momenten dat u minder bezig bent met u Moluks zijn?
- Antropologen zeggen wel eens dat culturen of mannelijk of vrouwelijk zijn. Hoe zou u de Molukse cultuur typeren: mannelijk of vrouwelijk?
- Bent u trots op uw Molukse identiteit?
- Molukker zijn/Molukker voelen

3. Opvoeding

- Hoe ging het er bij u thuis aan toe?
- Is er in uw opvoeding veel aandacht geweest voor het feit dat u Molukker bent? Op welke manier?

- Indien kinderen: Besteedt u bij de opvoeding van uw eigen kinderen aandacht aan het feit dat u Molukker bent? Hoe?
- Wat is de taal die u thuis spreekt?
- Welke taal spreekt u het liefst?

4. Migratie

- Hoe heeft u het migratieproces ervaren?
- Er wordt wel eens gezegd: Molukkers hebben hun eigen identiteit moeten afstaan toen ze gedwongen werden naar Nederland te verhuizen. Wat vindt u van deze uitspraak?
- Heeft u contact met familie op de Molukken? In hoeverre bent u bezig met de situatie op de Molukken?

5. Woongelegenheden

- Vindt u het prettig om in een wijk te wonen met veel of weinig Molukkers of maakt u dat niks uit?
- Hoe ervaart u het wonen in/buiten de Molukse wijk?
- 'Je komt niet verder als je in de Molukse wijk woont'. Is dat zo?

6. Geloof

- Welke rol speelt uw geloof in uw leven?
- Welke rol speelt uw geloof in uw Molukse identiteit? Aanvulling? Tegenstrijdig?

7. RMS

- Hoe belangrijk is de RMS voor u?
- Wat heeft de RMS voor betekenis voor u?
- Zijn uw ouders politiek actief?

8. Nederlandse cultuur

- Beschouwt u Nederland als uw thuis?
- Heeft u een Nederlandse identiteit?
- Bent u trots op uw Nederlandse identiteit?
- Sluiten de Molukse en Nederlandse cultuur elkaar uit of kunnen ze elkaar aanvullen?

9. Overheid en beleid

- De Nederlandse overheid laat zich soms negatief uit over etnische minderheden of allochtonen. Wat vindt u daarvan?
- Hoe ervaart u de manier waarop de Nederlandse overheid de Molukse groep behandelt?
- Stel dat de Nederlandse overheid een speciaal beleid zou maken voor de Molukse groep in Nederland. Is dit dan volgens u een goede of een slechte zaak?

10. Discriminatie en afwijzing

- Heeft u wel eens het gevoel gediscrimineerd te worden op straat?
- Heeft u wel eens het gevoel gediscrimineerd te worden door de Nederlandse overheid?
- Over het algemeen hoor je dat Nederlanders positief tegenover Indonesiërs staan. Denkt u dat Nederlanders ook positief tegenover Molukkers staan?

11. Molukse identiteit

- Er is wel eens gezegd: 'Over 75 jaar is er niks meer over van de Molukse identiteit'. Wat vindt u van deze uitspraak? Bent u het eens of oneens?